

İSTANBUL'DA SİYASAL OLAYLAR KRONOLOJİSİ

(1453-1826)

FİKRET YILMAZ*

1453 yılında fethedildikten sonra yeniden yapılandırılan İstanbul'da 1826'ya kadar süreklilik arz eden iktidar rekabeti ve siyasal nedenlere bağlı olarak yaşanan krizler, gerilimler ve isyanlar şehrin gündelik hayatını etkileyen faktörlerin başında yer alır. Bu olayların içinde kardeş katliyle ilgili olanlar, şehzadelerin arasındaki taht rekabetleri, yeniçerilerin ve diğer kapıkulu sınıflarının (sipah, silahtar ve diğer dört bölük halkı) ayaklanmaları ve aralarındaki çatışmaları, İstanbul'da sıradan insanların gündelik hayatını, ticareti, şehrin ihtiyaçlarının sağlanmasını olumsuz yönde etkileyen başlıklar olarak belirtilebilir. Yaşanan olaylar sonunda gerçekleşen taht değişiklikleri olduğu gibi padişahlar, sadrazamlar, şeyhülislam ve yüksek bürokrasinin diğer mensuplarının ölümüyle sonuçlananlar da vardır. Aynı şekilde, öldürülen sıradan insanlar, evleri yakılan veya yağmalanan, bir ayaklanmada bütün mal varlığını kaybeden esnaf da bütün bu olayların muhatapları arasında yer alıyordu. Şehirde gündelik hayatın dinamikleri ve tüm bu çatışmalardan insanların etkilenmemesi kaçınılmazdı. Elbette görünürdeki sebeplerin arkasında hizipler arası çekişmeler kadar zaman zaman kurulan ittifakların veya küçük çaplı savaflara dönüşen rekabetlerin olduğunu da belirtmek gerekir.

Daha şehrin fethinin üzerinden çok geçmeden iktidar yetkisini elinde bulunduranların arasındaki rekabetin filizlendiği açıkça izlenebilmektedir. İstanbul'un fethinden sonra alınan önlemlerden biri de muharip sınıfların denetim altına alınmasına yönelik tedbirlerdir demek mümkündür. Muharipler için düzenlenen şenlikler ve ziyafeti takiben verilen emirle ordunun şehirden ayrılması, bu açıdan belirtilmeye değer görünüyor. İstanbul'un muhafazası için bırakılan 1.500 yeniçeri dışında, şehirde muharip sınıflardan kimsenin kalmaması sağlanmıştı. Onların da silahlı olarak şehirde dolaşmaları yasaklanmıştı. Bu tedbir, hem şehre göçleri

teşvik edilen Müslim ve gayrimüslimlerin tereddütlerini gidermek açısından hem de siyasal refleksleri bilinen kapıkullarının kontrolü bakımından alınmış bir önlem olarak değerlendirmeye müsaittir. Ancak benzer önlemlerin, kapıkullarının siyasal etkilerini dizginlemeye ve İstanbul'un hayatında belirleyici rollerini yönetilebilir seviyede tutmaya yetmeyeceği çok geçmeden görülecekti. Fetih'ten sonra İstanbul'u derinden etkileyen ilk büyük kriz 1481 yılında Fatih Sultan Mehmed'in ölümünün ardından meydana geldi. İstanbul'un mamur bir başkente dönüşmesi işlemleri sonunda henüz canlanmaya başlayan şehir, 1481 yılı Mayıs ayında yaklaşık olarak bir ay süren büyük bir kaosun içine sürüklendi. Aslında yaşanan iki boyutlu bir krizdi. Osmanlı tahtının sahibi ve İstanbul'un fatihi vefat ettiğinden bir taraftan şaşkınlık ve üzüntü yaşanıyor diğer taraftan da onun kaybının ardından başlayan iktidar rekabeti; devleti, şehri ve halkın gündelik hayatını durduruyordu. Bu hengâmede Fatih'in cenazesi bile geç gömülmüş; 3 Mayıs'taki vefatından günler sonra 22 Mayıs'ta toprağa verilebilmişti.

Hasta olmasına rağmen ordunun başında sefere çıkan padişah, İstanbul'dan çok uzaklaşmadan 3 Mayıs'ta Gebze yakınlarındaki Hünkâr Çayırı'nda vefat ettiğinde Sadrazam Karamanlı Mehmed Paşa, padişahın ölümünü askerden saklayarak tedavi amacıyla İstanbul'a dönüleceğini duyurdu. Aynı zamanda Amasya'daki Şehzade Bayezid ile Konya'daki Şehzade Cem'e ulaklar çıkarttı ve babalarının öldüğünü bildirerek başkente davet etti. Fatih Sultan Mehmed'in hazırlattığı kanunnamenin tedvini yapılabildi henüz çok geçmediğinden, saltanat veraseti konusundaki maddenin yazılmasından sonra ilk defa padişah değişikliği olacaktı. Kanunnamenin bu maddesine göre veliahtlık kurumu oluşturulmamış ve şehzadelerin hepsine taht yolu açık bırakılmıştı. Dolayısıyla tahta kimin geçeceği belirlenmemiş ancak padişah olmayı başaran şehzadenin kardeşlerini katledebileceği açıkça yazılmıştı. Bu nedenle tahtı kaybeden şehzade, öldürüleceğini bildiğinden rekabetin çok çetin geçeceği tahmin

* Bahçeşehir Üniversitesi

1- Cem Sultan (Meşairüŝ-ŝuarâ)

ediliyordu. Ayrıca her şehzadenin taraftarları vardı ve onlar da kendilerini bağlı gördükleri şehzadenin tahta çıkması için kıyasıya rekabet edecekti. Sadrazam ve diğer devlet erkânı cenaze ile başkente doğru hareket ettiğinden, Kapıkulu Ocakları ve özellikle yeniçerilerin bu süreçte yaratacağı tehlikeyi öngören sadrazam, yol boyunca askerin İstanbul'a ulaşmasını engelleyecek tedbirler almayı ihmal etmedi. Cenazeyi padişahın hasta olduğu ve tedavi edilmesi gerektiğini ilan ederek İstanbul'a sokmayı başaran Sadrazam Karamanlı Mehmed Paşa'nın askerin Üsküdar'dan İstanbul'a geçmesine mani olmak amacıyla önlemler aldığı da biliniyor. Ayrıca İstanbul kapılarının güvenliğini sağlayacak tedbirler almayı da ihmal etmedi ve şehirde bulunan acemi oğlanlarını görevlendirerek şehir dışına çıkarttı. Sadrazam Karamanlı Mehmed Paşa ve taraftarları, şehzade Cem'in Osmanlı tahtına geçmesini istiyordu. Buna mukabil eski sadrazam ve o sırada İstanbul muhafazasına memur edilmiş olan İŝhak Paşa, yeniçeriler, damatları Hersekzade Ahmed Paşa ve Sinan Paşa gibi rical mensupları ise şehzade Bayezid'in tahta geçmesini istiyorlardı. Bu grup, şehzade Cem'e gönderilen ulağı yakalamıŝlar ve yeniçerilerin şehre dönmelerini sağlamak için padişahın ölümünü duyurmuŝlardı. Yeniçeriler akın akın buldukları her türlü deniz vasıtasıyla Maltepe'den, yol üzerindeki diğer iskelelerden ve Üsküdar'dan İstanbul'a geçtiler. O günleri gören Neŝr'in

2- II. Bayezid. Minyatürün üzerindeki metin: "Sultan Bayezid-i Veli Sahibü'l-Hayrat ve'l-Hasenat" (TSM)

deyimiyle: "İstanbul'a geçib Nişancı Paşa'nın baŝın kesdiler... Aç kurt koyuna nice koyulursa İstanbul'a ŝöyle koyuldular." Fatih'in hekimi Yakub Paşa da öldürülenler arasındaydı. Öldürülen sadrazamın konağı, Yahudi mahalleleri, Venedikli, Cenovalı ve Floransalı tüccarların mağazaları başta olmak üzere daha birçok konak ile dükkân yağmalandı. Olayların önüne geçmek için askere bahşiş dağıtılması yanında şehzade Bayezid gelinceye kadar vekâleten on bir yaşındaki oğlu Korkud'un tahta çıkartılması, başta yeniçeriler olmak üzere taraftarlarını sakinleŝtirdi. Küçük şehzade Cem'in saltanatı kaybettiği belli olmuştu. Böylece olaylar ve yaşanan krizin asıl sebebinin, Cem taraftarları tasfiye edilerek, Bayezid'e taht yolunu açmak olduğu açıkça anlaŝılmıŝtı. şehzade Bayezid, bu koşullar sağlandıktan sonra maiyeti ile birlikte şehre geldi, oğlu Korkud'dan tahtı devralarak, padişah oldu ve babasının cenazesini defnetti.

3- Yavuz Sultan Selim (Seyyid Lokman, *Kıyâfetü'l-insaniye fi şemâilü'l-Osmâniye*, (TSM)

II. Bayezid'in saltanatı (1481-1512) İstanbul açısından hem sakin hem de son derece sıkıntılı bir dönem olarak tasvir edilebilir. Babasının ölümünden hemen sonra şehrin yağmalanması ve yaklaşık bir ay süren şiddet döneminin ardından 1481-1495 arasında başkentini elini kolunu bağlayan Şehzade Cem olayı siyasal açıdan, Bayezid'in tahta çıkmasından sonra yaşanan büyük depremlerin tahribatı diğer yandan, Osmanlı başkentinin yaşadığı sıkıntılı sürecin önde gelen sebepleri olarak belirtilebilir. Depremlerin yıkımını iyileştirmek için girişilen büyük çaplı imar sürecine ek olarak, saltanatının son yıllarında oğullarının üçünün birden taht iddiasıyla kendisine karşı mücadeleye girişmesi ise bir diğer krizdir. "Küçük kıyamet" denilen deprem ve yangın gibi afetler hariç diğer hepsinin siyasal nitelikli olduğunu unutmamak gerekir.

II. Bayezid'in üç oğlu Korkud, Ahmed ve Selim'in babaları ve birbirlerine karşı giriştikleri mücadelenin sonunda kazanan Selim oldu. Korkud'un gizlice İstanbul'a

gelerek, Yeniçeri Ocağı'na sığınması yeniçerilerin desteğini kazanmasına yetmedi; kendisine saygı gösterildi ama desteklenmedi. Babası tarafından desteklenen Şehzade Ahmed ise silahlı maiyetiyle Üsküdar'a kadar geldi ancak yeniçeriler ve Selim'i destekleyen devlet ricalinin itirazları nedeniyle İstanbul'a giremeden geri döndü. Onun padişahlığına itiraz edenler Şahkulu isyanında Türkmenlere karşı yürütülen mücadelede başarısız olmasını ileri sürdüler. Şehzade Ahmed'in padişahlığına itiraz eden yeniçerilerin ayaklanması İstanbul'da hayatı yine durdurmuştu. 22 Eylül'de yeniçeriler, çeşitli kollara ayrılarak rical konaklarını bastılar. Bu çerçevede Mustafa Paşa Konağı başta olmak üzere Müeyyedzade Abdürrahim, Rumeli Beylerbeyi Hasan Paşa, Nişancı Tacizade Cafer Çelebi'nin konakları basıldı ve yağmalandı. Elbette bu konakların buldukları mahalleler de yağmadan payına düşeni aldı. Sonuçta taht mücadelesini Şehzade Selim kazandı ve 1512-1520 yılları arasında süren hükümdarlığı başladı.

4- Kanunî Sultan Süleyman (Hünernâme)

Selim'in kısa süren saltanatı (1512-1520), Orta Doğu'da köklü değişiklikler yaratmakla kalmadı, bundan Osmanlı İmparatorluğu'nun kendisi de derinden etkilendi. Mısır seferinden sonra başta eski gücü ve prestijinden çok uzak olsa da Halife Mütevekkil, ailesi ve akrabaları ile son Mısır hükümdarının oğlu, Memlûk ümerasından bazıları, Kahire'nin Şafiî kadısı yanı sıra önde gelen âlimlerinin İstanbul'a getirildiği biliniyor. Bunlara ilaveten içlerinde Hristiyan ve Yahudilerin de bulunduğu 1.000 kişiye yakın Kahire eşrafı da İstanbul'a nakledilmişti. Bunların içinde zanaatkârlar ve mimarlar gibi vasıflı insan gücü de vardı. Ayrıca, Memlûk Devleti'nin tarih ve teşkilatına dair kitaplar da İstanbul'a getirildi.

Bu sırada, Halife Mütevekkil'in kendisine emanet edilen emvale el koyduğu gerekçesiyle, akrabaları tarafından şikâyet edildiği için Yedikule'ye hapsedilmesi özel olarak belirtilmelidir. Bu konuda İstanbul halkından, kapıkulu askerlerinden, ulemeden ve ricalden tepki gösterildiğine dair hiçbir işaret yoktur. Hilafetin o yıllarda önemi ve etkisini yitirdiğinin en önemli göstergesi bu bağlamda aranabilir. En azından Müslüman ahalinin ve ulemanın tepki göstermemesi, hilafet kurumu ve Osmanlı siyasal yapısı arasındaki etkileşimin inanç meselesinden daha çok, iç ve dış ilişkilerdeki meşruiyet bağlamında aranması gerektiği hakkında bir işaret olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda halifenin İstanbul'a

getirilmesi onun bir başka Müslüman hükümdar elinde Osmanlı Devleti'ne karşı kullanılmasını engellemeye yönelik siyasal bir icraat olarak okunabilir. Koşullar istikrarlı hâle geldikten sonra halifenin, Kanunî Sultan Süleyman tarafından izin verilerek Mısır'a geri döndüğü belirtilmektedir. Zaten bu andan itibaren Abbasî halifelerinin soyundan gelenlerin eskisi gibi Müslüman ülkeler arasındaki ilişkilerde ve ahali arasında etkili olduklarına dair herhangi bir iz görülmesi de söz konusu değildir.

Kanunî Sultan Süleyman (1520-1566) döneminde İstanbul nispeten daha sakin bir dönem yaşadı ancak bu süreçte de İstanbul hayatını etkileyen olaylara rastlanmaktadır. 25 Mart 1525'te yeniçeriler, sefere çıkılmaması ve kendilerinin ganimet gelirinden mahrum kalmalarını gerekçe göstererek ayaklandılar. Vezirlerden Ayas Paşa'nın ve diğer rical konaklarından bazıları, Yahudi mahalleleri ve gümrük yağmalandı. İsyanın elebaşları idamla cezalandırılrsa da askerlerin kışlarına dönmeleri için para dağıtılması gerekti. Kanunî zamanında İstanbul'u ve hemen hemen bütün imparatorluğu derinden etkileyen olaylar ise şehzadelerin öldürülmesiyle biten taht rekabeti idi. Hem babaları ile hem de kendi aralarında rekabet eden şehzadelerden Mustafa ve Bayezid ile onun çocukları bu süreçte hayatlarını kaybettiler. Şehzade Mustafa'nın entrika ve komplo kokan katlinden sonra halkın büyük

5- İstanbul (TSM)

6- Kanunî Sultan Süleyman'ın oğlu Şehzade Mustafa'nın idamdan sonra naaşının çadırının önünde teşhiri (Hünernâme)

bir teessür yaşadığı konusunda kaynaklar görüş birliği sergiliyor. Tepkiler nedeniyle Sadrazam Rüstem Paşa'nın kısa süreli de olsa görevden alındığı ancak çok geçmeden yeniden aynı göreve getirildiği biliniyor. Şehzade Bayezid'in diğer Şehzade Selim ile girdiği mücadeleyi kaybetmesi ve çocuklarıyla İran'a sığınması ise Osmanlı başkenti ve hâkimiyeti altındaki ülkelerde yankı bulan bir gelişmeydi. Şehzade Bayezid, babasından af dilemesine rağmen, çocuklarıyla birlikte İran'da boğduruldu. Hem bu olay hem de Şehzade Mustafa'nın isyan etmediği hâlde böyle bir harekete kalkışacağı şüphesiyle boğdurulması, şehzadelerin katledilmesine karşı yaygın bir tepkinin oluşmasına neden oldu.

II. Selim (1566-1574) babasının vefatı üzerine tahta çıktığında cülus bahşişi vesilesiyle kapıkulunun ilk muhalefetiyle de karşılaşmış oldu. Babasının seferde ölmesi nedeniyle cenazeyi İstanbul dışında karşılayan

7- Kanunî Sultan Süleyman'ın isyan eden oğlu Şehzade Bayezid'e beddua etmesi (Hünernâme)

Sultan Selim'in yolu, Edirnekapı'dan şehre girdikten sonra yer yer kesildi ve saraya gidişi engellendi. Yeniçeriler ve diğer kapıkulu mensupları, nasihat ederek geri çekilmelerini isteyen devlet ricalini dinlemediler hatta tartakladılar. Cülus bahşişleri ve terakkilerinin ödenmesini garanti altına almak istiyorlardı. Nihayet bahşişler ve terakkilerin verileceği, bir buyrukla duyurulduktan sonra eylemlerinden vazgeçtiler. III. Murad'ın (1574-1595) ilk saltanat yılında ise babası dönemindeki mali uygulamalardan birinin hesabını sormak üzere ayaklanan kapıkulu sipahileri, halktan kitleler ve özellikle esnaf tarafından desteklenmişti. Çünkü II. Selim zamanında Yahudi sarrafların Osmanlı altınını ülke dışına sattıklarını iddia ediyorlardı ve bu nedenle ortaya çıkan pahalılıktan şikâyetçiydiler. Fiyat artışları, hem esnafı zarara sokuyor hem de sipahiler alım güçlerinin düşmesinden ötürü kendilerine

daha az para ödendiğine inanıyordu. Aynı sorundan mustarip olan bu kitle, saraya yönelerek görülmemiş bir eylem yaptılar ve Divan-ı hümayunu bastılar. Sadrazam Sokullu Mehmed Paşa, kapıkulu sipahilerini taleplerinin yerine getirileceğini belirterek ikna edebildi. Ancak bu sorun geçici bir durum olmayacak, aksine süreklilik kazanacaktı. Çünkü Akdeniz havzasında ve ona eklenen çevre ülkelerde yaşanmaya başlayan fiyat artışları ve enflasyon, uzun süre boyunca Osmanlı Devleti ve toplumunu da etkisi altına alacaktı. Özellikle İspanyollar tarafından yeni bulunan Amerika kıtasından aktarılan altın ve gümüş nedeniyle tüm Akdeniz coğrafyasında sirküle olan değerli madenlerin artması piyasada talep patlamasına neden olmuştu. Buna mukabil üretim teknolojisinde artan talebi karşılayacak hızda değişim olamadığından, aynı miktardaki mala karşılık sirkülasyonda daha fazla para bulunuyordu. Mal miktarı ile para emisyonundaki denge, talep lehine bozulmuştu. Bu da kaçınılmaz olarak malların fiyatlarını artıran bir etki yaratıyordu. Resmî narh fiyatlarıyla piyasa fiyatları arasında ciddi farklar oluşmaya başlamış, piyasa fiyatları yükseldiği için narhlar anlamsız kalmıştı. Osmanlı mali sisteminde piyasanın dengesi daha çok aynı ekonominin gereklerine göre yapılandırıldığından, ekonominin hızla moneterleşmesiyle tüm dengeler altüst oldu. Sorunu önlemek için Osmanlı akçesi içindeki değerli maden oranını düşüren bir uygulamaya başvuruldu ve 1585-1586 yılları arasında yüksek oranlı bir devalüasyon yapılarak piyasadaki değerli maden miktarı geri çekilmek istendi. Bu işlem sonunda piyasaya sürülen mağşuş akçeler ulufe ödemelerinde de kullanıldığından sorunu hafifletmek yerine büyük bir isyanı tetikledi. 1589 yılında ulufelerinin züyuf akçe ile ödenmesine itiraz ederek ayaklanan yeniçeriler ve sipahiler, esnafın kabul etmediği sikkeleri kendilerinin de kabul etmediklerini duyurdular. Bu sırada ilk defa bu konudan sorumlu gördükleri görevlilerin kellesini istemeleri ise vurgulanması gerekli bir taleptir. Padişahın musahibi de olan Rumeli Beylerbeyi Doğanç Mehmed Paşa ile defterdar idam edildi. Padişah bu talebe direnmek istemiş ancak “Yerine padişah buluruz” tehdidiyle ve devlet erkânının tavsiyesiyle istemeden de olsa, isyancıların isteğini yerine getirmişti. Bu isyanın bastırıldığı günlerde çıkan yangın ise bir gün bir gece sürmüş ve büyük bir alan yanmıştı. Şaşırtıcı olan ise, önceden görüldüğü üzere yangınları söndürmeleri beklenen yeniçerilerin bu kez yangından istifade ederek, yağmaya girişmeleriydi. Bütün bu felaketleri izleyen veba salgını ise, pek çok İstanbullunun ölümüne sebep olmuştu. 1591 Ocak ayında iki kez

8- III. Murad (TSM)

yeniçerilerin ayaklanması, 1592 yılının Nisan ayında Ayasofya civarında çıkan yangın, Temmuz ayında yeniden yükselen veba şehrin birbirini takip eden felaketlerle dolu günlerinin nasıl geçtiği konusunda fikir vermeye yeterlidir. İstanbul halkı vebaya karşı çaresiz kaldığından Alemdağ'da toplu duaya çıkmıştı.

Züyuf akçe ile maaş ödenmesi nedeniyle çıkan isyanlara 1593'teki ayaklanma da eklendi. Yeniçerilerin ulufeleri nominal olarak tam verildiği hâlde kendilerine reel olarak noksan ödeme yapıldığının farkında olan ve doğal olarak bundan şikâyet eden kapıkulu sipahileri sarayı bastılar. Taleplerine bakıldığında sadece ekonomik sebeplerle değil, siyasal sebeplerle de hareket ettiklerini söylemek mümkündür. Çünkü Sadrazam Siyavuş Paşa ile başdefterdarın yanı sıra haremden kethüda kadınının da öldürülmesi isteniyordu. Sarayın içine sirayet ederek ikinci avluda devam eden isyanı bastırmak ve başkaldıran grubu saraydan attırmak için ilk kez kapıkulu taifesinin bir kısmı diğerlerine karşı kullanıldı. III. Murad'ın emriyle Enderunlular ile Baltacılar Ocağı, kapıkulu sipahilerine karşı harekâta girişti ve olayı bastırdılar.

9- Sokollu Mehmed Paşa'ya suikast düzenlenmesi (Rycaut)

Çatışma sırasında 300 civarında can kaybı yaşandığı belirtilmektedir. Kapıkulu ocakları arasına giren husumet, ilerleyen süreçte merkezdeki bu önemli gücün sürekli çatışmasına dönüştü ve hem İstanbul hayatını hem de iktidar çekişmelerinin dinamiklerini etkiledi. Nitekim 1595 yılında ulufe dağıtımı sırasında çıkan olaylar, yeniçeriler ile kapıkulu sipahileri arasındaki sürekli çatışmanın âdeta kurumlaşmasına sebep oldu. Çünkü kapıkulu sipahiliği vaat edilerek, Gence seferine götürülen kuloğulları, verilen söze rağmen ocağa alınmalarına itiraz ediyordu. Ulufeleri geciken sipahiler ile talepleri karşılık bulmayan kuloğulları birleşerek İstanbul'da gösteriler yapmaya başladılar. Saraydan dönen vezirlerin önünü kestiler. Bütün bu olaylar İstanbul hayatını etkilediğinden çözüm bulmak gerekiyordu ve bulunan çözüm kapıkulları arasındaki çatışmayı geri dönülmez bir noktaya taşıdı. III. Murad, kapıkulu sipahileri ve kuloğullarının üzerine yeniçeri birliklerini göndertti. III. Murad döneminde İstanbul'u derinden etkileyen bir olay da, kardeş katli hususuna yeni bir halkanın eklenmesi ve III. Murad'ın beş erkek kardeşinin boğdurulması emrini vermesidir. 1579 yılında,

başarılı Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa'nın uğradığı suikast sonucu öldürülmesi ise III. Murad döneminin önemli olaylarından.

III. Mehmed (1595-1603) döneminde de benzer çatışmalar devam ederken, cülus sonrası gerçekleşen şehzadelerin boğdurulması uygulamasını bu padişahın da sürdürmesi, kardeş katli meselesini artık başkentin tartıştığı konular arasına soktu. Bu çerçevede harem ve sarayın da dışarıdaki gruplarla kurduğu ittifaklar veya giriştiği rekabet, iktidar çekişmesinin genişlemesine ve kurumlaşmasına önemli ölçüde katkıda bulundu. Kuşkusuz bu durum, İstanbulluların hayatını derinden etkileyecek bir sürecin yaşanmasına zemin hazırlıyordu. Hizipler ve siyasetin tarafları, çıkarlarına uygun talepleri artık doğrudan dillendirecek şekilde hareket etmeye başlamıştı. Bütün bunlar belki çağın gereklerine uygun dönüşümlerdi ancak, geleneksel siyaset anlayışı ve yapıları yerine, artık önlenemez şekilde kendini dayatan siyaset pratiğini legalize edecek hukuksal düzenlemeler yapılamadı veya siyasal davranış kalıpları meşruiyet kazandıktan sonra mecburen yeni düzenlemeler yapılabildiğinden gecikmiş iyileştirme girişimleri sorunları çözmeye yeterli

olamadı. 1600 yılında aslında sarayın ve haremın aracı konumundaki Kira Kadın'ın olayı, harem ile vüzerâ ve kapıkulları arasındaki çatışmadan patlak vermişti. Padişah kadınları ve validesine yönlendirilemeyen eleştiriler, bir bakıma aracı konumundaki Kira Kadın'a yöneldi. Safiye Sultan'ın III. Mehmed'den kendi konumunu kullanarak aldığı hizmet defterlerinde kayıtlı gelirlerin, Kira Kadın eliyle tevzi edilip işlettirildiğini bilenler olsa da en sonunda kapıkulu sipahilerinin bu uygulamayı protesto ederek yüksek sesle dile getirmeye başlamalarından sonra açıkça tartışılan bir konuya dönüşebildi. Sipahiler, Kira Kadın'ın öldürülmesini talep ederken bundan sonra Safiye Sultan'ın bu tür işlere karıştırılmamasını da ihtar ettiler. Şeyhülislam Sunullah Efendi'nin de sipahileri desteklediği ayaklanma sürecinde Kira Kadın, parçalanarak öldürüldü ve aynı akıbete uğrayan bir oğlu ile birlikte cesetleri Atmeydanı'na (Sultanahmet Meydanı) atıldı. İlginç olan, yabancı gözlemciler göre, İstanbul Yahudileri bu olaya hiç üzülmemişler, hatta sevinmişlerdi. Bu olayın üzerinden çok geçmeden kapıkulu sipahilerinin ayaklanması sırasında yeniçeriler ile aralarındaki çatışma artık iyileştirilemez bir noktaya geldi. Sipahilerin padişahı ayak divanına çağırmaları da ilk defa bu olay sırasında gerçekleşti ve idari bir gelenek bozuldu veya bir başka açıdan söylemek gerekirse, zorla değiştirilmiş oldu. Padişahın, baskıyla kapıkullarının talebine boyun eğmesi ve ayak divanına çıkması ilk kez oluyordu ve iktidar ilişkilerinde kul taifesinin de siyasal araçlarından biri olarak işlev kazanıyordu. Çünkü bu olaya değin, ayak divanlarının padişahların talebiyle toplanması âdettendi. Bu sırada isyancılar ve onların arkasındaki hiziplerin hedefi hâline gelmiş olan Darüssaade ve Bâbüssaâde ağaları idam edildi. İsyan, sarayın dışına da yansıdı ve sadrazamın konağına yürüyen sipahilerin korkusundan İstanbul halkı ve hayatı ziyadesiyle etkilendi. Bütün bunları Belgrat'ta haber alan seferdeki sadrazam, Yeniçeri Ocağı'na sığındı ve canını bu yolla kurtardı. Ancak buna uzun müddet sevinmeye fırsat bulamadı ve Yeniçeri Ocağı'nın desteğini almasına güvenerek sergilediği davranışlar padişahın tepkisini çektiğinden, 16 Ekim 1603'te idam edildi.

Kardeş ve evlat katli III. Murad (1574-1595) ve III. Mehmed (1595-1603) zamanlarında da uygulandığından, bu soruna tepki gösterenlerin ve karşı çıkanların sayısının arttığı söylenebilir. Ayrıca ciddi tıkanıklıklara sebep olabileceği de anlaşılıyordu. Ölümünden kısa bir süre önce on dokuz yaşındaki büyük şehzadesi Mahmud'u boğduran III. Mehmed, 1603'te vefat ettiğinde yerine geçen Şehzade Ahmed çocuk yaştaydı

10- I. Ahmed (TSM)

ve henüz sünnet bile edilmemişti. Tahta oturduktan on dört gün sonra sünnet edildi ve eğlenceler tertiplendi. İstanbullular şehzadelerin debdebeli sünnet düğünü törenlerine alışkındılar ancak ilk defa bir padişahın sünnet şölenine katılıyorlardı. Aslında yeterince zor olan mevcut olumsuzluklara, kelimenin tam anlamıyla hanedan krizi de eklenmişti. Yönetimde daha etkin olmak için çekişen hiziplerin arasındaki rekabetin sertleşmesini kaçınılmaz hâle getiren koşullar ortaya çıkmıştı. Bundan sonra I. Ahmed (1603-1617) döneminden başlayarak, tahta çıkan oğulları Mustafa, Osman, Murad ve İbrahim ile torunları zamanında gerilim ve rekabet, sıklıkla krizlere dönüşerek, hem İstanbul'un hayatını hem de imparatorluğun genelini derinden etkiledi.

I. Ahmed zamanında, 1605 yılında kapıkulu ocaklarıyla ilişkisi kesilmiş olan eski bölük ağaları yeniden ocağa alınmaları için sipahileri de yanlarına alarak, Divan-ı hümayun'u bastılar. Sonuç aldıklarını söylemek mümkündür çünkü geçmişteki suçları bağışlanarak hepsi sefere gitmek şartıyla ocağa kabul edilmişlerdi. Arkasından yeniçeriler ve sipahiler, ulufe

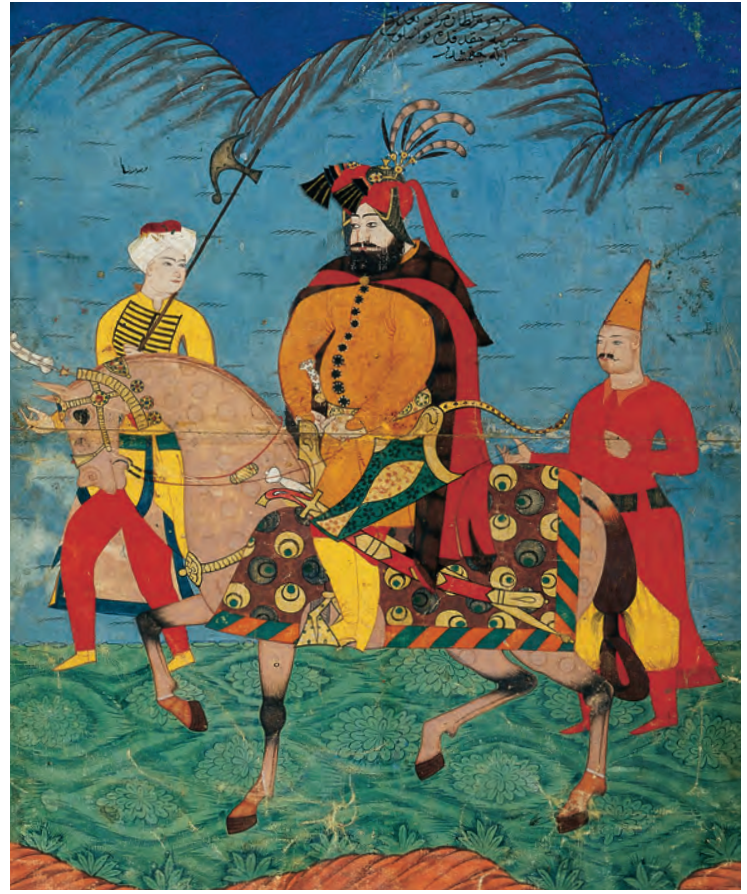

11- II. (Genç) Osman (TSM)

bahanesiyle ayaklandı ancak sonuç elde edemediler; elebaşları cezalandırıldı. I. Ahmed (1603-1617) öldüğünde, artık hanedan krizi ile bütünleşmiş olan diğer sorunların yarattığı kaos İstanbul'u teslim almıştı. Başkent'in son derece sıkıntılı geçecek yılları başlıyordu. I. Ahmed öldüğünde tahta oğullarından birisi değil, yarı meczup ve hastalıklı kardeşi Mustafa çıkartıldı. Bu tercih, evlat ve kardeş katlini engellemek adına, saltanat verasetini değiştirerek ekberiyet sistemine geçişin ilk adımı olması bakımından önemlidir. Böylece şehzadelerden hangisinin padişah olacağı belirlendiğinden, veliahtlık kurumunun oluşturulması amaçlanıyordu. Dolayısıyla diğer şehzadelerden başka, tahttaki padişahın kendi çocuklarını da boğdurmaması sağlanmış olacaktı. Ancak kısa süre sonra Mustafa tahttan indirildi ve yerine II. Osman (1618-1622) padişah oldu. II. Osman, değiştirilmek istenen kardeş katli uygulamasını canlandırdı ve kardeşini boğdurttu.

Bu konuda istediği fetvayı vermeyen Şeyhülislam Esat Efendi'nin tavrından anlaşılacağı üzere ulema, hukuken kardeş katlini onaylamıyordu. II. Osman'ın kısa saltanatında uygulamak istediği reformlara karşı çıkanların baskısı büyük bir patlamaya dönüştü. 1621 yılında Boğaz'ın donmasına sebep olan soğukların etkisiyle fiyatların artması da, İstanbul halkının yaşamını zorlaştıran bir başka unsur olduğundan padişaha yönelik muhalefetin genişlemesine dolaylı olarak katkıda bulunmuştu. Onun dört yıllık saltanatı, 1622'de büyük bir ihtilal ile tahttan indirilmesi ve ilk defa bir padişahın öldürülmesine kadar uzanan görülmemiş olaylarla sona erdi. Bu olaylar sırasında İstanbul'da can güvenliği kalmadığı gibi üst yönetim tamamen parçalandı. Esnaf, korkusundan işyerlerini açamaz oldu ve halk, evinden dışarı çıkamayacak raddeye geldi. Şehri terk edenler bile vardı. Yatışmış görüldüğü anlar olsa da yeniden alevlendiği için süreklilik arz eden bir kaos yaşandı. İlk kez bir padişah açıkça herkesin gözü önünde hakaretler edilerek, Yedikule'ye nakledilip orada öldürüldüğünden, İstanbul ahalisi şaşkınlık içindeydi. Doğal olarak padişah öldürecek kadar güçlenen guruhların yapabileceği şenaatten İstanbullular sinmişti. Şehrin üzerine "haile-i Osman" tedirginliği ve şaşkınlığı çökmüş; olayların biri dinmişken bir diğeri patlak veriyordu. Kanlı taht değişikliğinin üzerinden altı ay geçmesine rağmen gündelik hayatın normale dönmemesinde padişahın katledilmesinin etkisi vardı ve bunun hesaplaşması devam ediyordu. Artan gerginlik yeni bir ayaklanma doğurdu. Yeniçerileri padişah katili olmakla suçlayan Abaza Mehmed Paşa, İstanbul üzerine yürürken, kapıkulu sipahileri kendilerine sultan katili denildiğinden rahatsızlıklarını belirterek, asıl suçlular ile ön ayak olanların cezalandırılmasını istiyorlardı. Divan-ı hümayun önünde ve şehrin mecma-ı nas olan yerlerinde bu isteklerini dillendiriyorlardı. Bu talep padişah katlinin sorumlusu olarak yeniçerileri işaret etme anlamı taşıdığından yeniçeriler ile sipahilerin arasındaki gerilim, savaşa dönüşecekken son anda engellenebildi ve eski Sadrazam Kara Davud Paşa ile II. Osman'ın katlinden sorumlu tutulanlar idam edildi. Bu olayların akabinde Mere Hüseyin Paşa'nın sadrazamlığa tayin olabilmek için askeri ayaklanmaya teşvik ettiği ve Sadrazam Gürcü Mehmed Paşa'yı çekilmeye zorladığı da dile getirilmektedir. Mere Hüseyin Paşa'nın sadrazamlığa tayini gibi atandıktan sonra yaptığı icraatlar da tartışma yaratmıştır. Fütursuzca hazinedeki nakit parayı yandaşlarına dağıtmış, Rumeli beylerbeyini divanda dövdürerek

öldürmüştü ve bir kadıyı da falakaya yatırtıp dayak attırmaktan çekinmemişti. Bütün bu olaylar İstanbul'un iâşesinin temininden güvenliğine, ticaretin düzenli işleyişine ve devlet yönetimine kadar her türlü süreci olumsuz etkilemiştir. Şehir halkının huzurunun kaçması bu koşullarda son derece doğaldır. Zaten sadrazam tarafından dövdürülen kadıya destek olan ve sadrazamın uyguladığı şiddete karşı çıkan ulema sınıfı mensupları bir kadıya alenen dayak attırmayı kabul edemeyeceklerini duyurarak Fatih Camii'nde toplandılar ve bu durumun cezasız kalmamasını istediklerini beyan ettiler. İlmiye mensupları ilk kez böyle bir eylemde bulunuyordu. İçlerinde Bostanzade Yahya Efendi başta olmak üzere tanınmış âlimler, müderrisler ve kadılar vardı. Sadrazamın kâfir ve kanının helal olduğunu belirten fetvalar verdiler. Ancak, sonuç umdukları gibi olmadı ve sadrazam acemi oğlanları ile birlikte, bu görevi kabul eden bazı yeniçerilere camiye bastırıldı. Camiden ayrılmayıp direnenlere ateş açıldı; kayıtlara göre on dokuz ilmiye mensubu öldürülerek cemiyetleri dağıtıldı. Sağ kalanların bazıları ve ulema içinden bu olayı teşvik ettiğinden şüphe edilenler ise sürgün edildi. Mere Hüseyin Paşa'nın icraatlarını Yeniçeri Ocağı destekliyordu ve bu ittifakın bir amacının da kapıkulu sipahilerini ortadan kaldırmak olduğu belirtilir. Bunu öğrenen sipahiler, divanı bastılar ve Mere Paşa'yı azlettirdiler; devrik sadrazam bir süre sonra idam edildi. Kapıkulu sipahileri mertebe ve protokol olarak yeniçerilerden daha önde ve padişahın en yakınındaki muharip gruplar olduğundan daha prestijliydi. Sipahiler ve silahtarlar ile kalan dört bölük halkı padişahın savaşta koruması gibi görevler yaptığından sipah ve Silahtar Ocağı mensuplarının yükselmelerinde de avantajlı oldukları söylenebilir. Bu durum yeniçeriler ile aralarındaki rekabetin doğal sebeplerindendi ancak siyasal sebepler bunun üzerine eklenince aralarındaki gerilim sürekli bir çekişmeye dönüşmüştü. Sipah taifesinin kaldırılmasına yönelik bir hazırlık olduğu iddiası, yaşanan çekişme ve rekabetin bir sonucuydu. Bütün bunların ayyuka çıkmasında Padişah I. Mustafa'nın akıl sağlığı yerinde olmadığından, validesi ve ocak ağalarının yönetimi ellerinde tutmalarının etkisi vardı. Ayrıca eldeki nakit paranın veya hazineye teslim edilen gelirlerin, muhalifleri tatmin etmek için yerli yersiz dağıtılmasından ötürü hazine boşalmış ve Anadolu'da isyanlar sürdüğü için İstanbul'un iâşesinde kesintiler yaşanmaya başlamıştı. Bütün bunlar doğal olarak halkın ve esnafın hoşnutsuzluğuna sebep oluyordu. Bu gidişat padişah değişikliğini kaçınılmaz

12- IV. Murad (TSM)

hâle getirdiğinden, on bir yaşındaki IV. Murad'ın (1623-1640) tahta çıkartılması konusunda kapıkulu ocaklarıyla cülus bahşisi istemeyeceklerine dair anlaşmaya varılmıştı. Verilen söze rağmen padişah değişikliği gerçekleşikten kısa bir süre sonra kapıkulu ocakları, bahşiş talep etmeye başladılar ve bunun için nümayişler düzenlediler. Cülus bahşisini ödemek için saraydaki altın ve gümüş avanı ile Enderun hazinesindeki değerli eşyalar darphaneye verilerek, gerekli para bastırıldı ve ödemeler yapılabilir.

Siyasal çekişmeler dışında salgın hastalıklar da İstanbul'da hayatın akışını sekteye uğratan önemli bir unsurdur. 1625 yılı yazında patlayan vebadan ölenlerin sayısı günde 1.000 kişiye ulaşınca İstanbullular çaresizlikten Okmeydanı'ndan toplu duaya çıkmışlardı. Bu yetmezmiş gibi eylül ayında da sipahiler, ulufe meselesinden yeniden ayaklandılar. 1631 yılında iç güvenlik önlemleri için Anadolu'da bulunanlar ile İran cephesindeki kapıkulu askerleri İstanbul'a geri döndüğünde şehirde yeni bir ayaklanma dizisi başladı. İlkinde, 10 Şubat 1632'de saraya yürüdüler ve padişahı ayak divanına çağırdılar. Sarayı işgal edenlerin çoğunluğu kapıkulu sipahisiydi, fakat içlerinde esnaftan ve halktan katılımcılar da vardı. Askeri yönlendiren ise sadaret

13- Sultan İbrahim

kaymakamı Topal Receb Paşa idi. Sadrazam olmak isteyen, valide sultan ve ulema ile de işbirliği yapan Receb Paşa'nın yönlendirdiği kitle, padişahın çevresindeki on yedi kişinin idamını istiyorlardı. Bunların içinde padişahın musahibiyle eski sadrazam ve sevilen bir devlet adamı olan Hafız Ahmed Paşa da bulunuyordu. Musahibi ve Ahmed Paşa'yı isyancılara vermek zorunda kalan padişah, son derece müteessir bir şekilde paşanın parçalanarak öldürüldüğünü öğrenecekti. Yaklaşık bir ay sonra benzer şekilde yine saray basıldı ve tekrar ayak divanı talep edildi. Kafes dairesindeki şehzadelerin can güvenliğine karşılık teminat istediler ve padişahın sözünün yetmeyeceği için mutlaka kefil talep ettiler. Topal Receb Paşa ile Şeyhülislam Ahîzade Hüseyin Efendi, şehzadelere kefil oldu. Bu olay IV. Murad'ı son derece rahatsız eden sürecin son damlalarından biriydi ve bunun hıncını daha sonra ikisini de boğdurarak çıkaracaktı. Artık tahta çıktığı yıllardaki gibi küçük bir çocuk değildi. Müdahale edilmesi gereken çok sayıdaki taşkınlık ve kuralızsızlık İstanbul'u ve sarayı esir almış gibiydi. Ramazan ayı olmasına rağmen içki içerek sokaklarda dolaşan, dükkânları yağmalayan, halktan haraç alan isyancıların tasallutundan gündelik hayat felç olmuştu. Ramazan Bayramı'nda eski bir ocak geleneği olduğu ileri sürülerek sokaklarda, meydanlarda salıncaklar kurup veziriazamdan sıradan insanlara kadar herkesin pişkeşler getirmeleri isteniyordu. İnsanlar korkusundan paradan kumaşa kadar her türlü haracı

hediye adı altında götürmek zorunda kalabiliyordu. Taşkınlık ve başıbozukluğun sınırı yok gibiydi, yer yer kadınlar ve çocukların tecavüze uğradığı bile görüldü. Bütün bu olayların İstanbul'u yaşanmaz bir hâle getirdiği sırada padişah, bu kez kendisi bir ayak divanı topladı. Bu toplantıda devlet ricali ile birlikte ocak ağalarıyla bir anlaşma yaparak onlardan yağma ve soygunları durduracaklarına, kimseye saldırmayacaklarına ve emirlere uyacaklarına dair söz aldı. Bu aşamadan sonra IV. Murad'ın (1623-1640) sert önlemlerle yürüttüğü saltanatı başladı. İsyancıların önderleri ve bu sırada pek çok devlet görevlisi ile sıradan İstanbullular da bu yasaklara uymadıkları gerekçesiyle boğduruldu. İstanbullular bu kez devletin asayiş gerekçesiyle uyguladığı baskıya maruz kaldı. İstanbul bu kez de padişahın uyguladığı sert tedbirler sebebiyle diken üstünde yaşamaya başladı. Rüşvet töhmetiyle veya görevini yerine getirmediği için öldürülen kadınlar ve kapıkulu mensuplarından başka, şeyhülislam ile sadrazam da onun hışmından kurtulamadı. Osmanlı tarihinde ilk kez bir şeyhülislam, padişah buyruğuyla boğdurulmuştu. Henüz oturmamış olan veliahtlık sistemini benimsemediğini üç kez kanıtladı ve eski uygulamaya devam ederek üç kardeşini de boğdurdu. Geriye sadece yıllardır kafes dairesinde kalan ve dengesizliğinden ötürü "Deli" lakabıyla anılacak olan İbrahim kalmıştı. Hanedan krizi devam ediyordu.

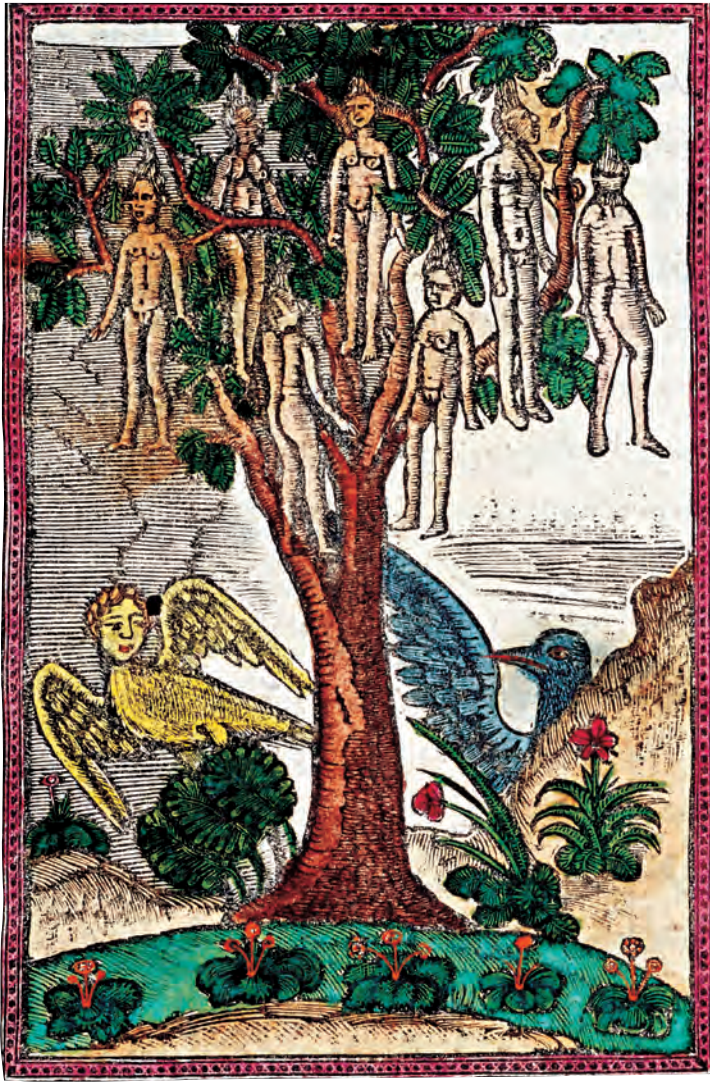
Sultan İbrahim (1640-1648) döneminde ise rüşvetin, iltimasın ve sarayda padişahın yarattığı skandalların İstanbul halkı arasında yankılandığı bir dönem yaşandı; mahrem konular bile dışarıya taşabiliyordu. Elbette halk arasında bu konuların konuşulması, yasaklanmakla birlikte faaliyetlerini gizlice yürüten kahvehaneler ve meyhanelerde tartışılması nedeniyle tepki topladığı ve bunun yaygınlaştığı tahmin edilebilir. Ancak şaşırtıcı bir şekilde sipahi ve yeniçerilerden önemli bir karşılık görülmedi. Bu yaklaşık dört yıl devam etti. Sonunda üst yönetimin Edirne'de olduğu bir sırada 15 Temmuz 1644'te sipahiler ve yeniçerilerin bir kalkışma başlatacakları şayiisi yayıldı. Bunu halkın ve yöneticilerin tepkisini görmek için ocaklıların yaydığı sanılıyor. İsyan şayiisi çıktığında bütün hayat bir anda normal seyrinden çıktı ve insanlar evlerine yiyecek stoklamaya başladığından fiyatlar yükseldi. Aslında isyan olmadı ama İstanbul halkının yaşananlardan hem ne derecede etkilendiğini hem de geçen dört yıllık sürede oluşan birikimin hangi raddeye vardığını göstermesi bakımından bu olay önemlidir. Ayaklanma olacağına dedikodusu bile hayatı durdurmaya

14- Orta çavuş, Çorbacı, Oda başı, Saka, Bayraktar, İmam, Harbaci, Mumcu, Oda nevbetçisi (A. Cevad)

yetmişti. Fakat olaylar her zaman şayia düzeyinde kalmıyordu. Sultan İbrahim'in (1640-1648) saltanatını bitiren müdahale, sonuçları itibarıyla İstanbul ve Osmanlı tarihi bakımından dikkat çekicidir. Sultan İbrahim zamanında sarayda yaşananların yarattığı tepki, padişahın keyfî ölüm emirleri vermesi, dengesiz uygulamaları, giderek artan rüşvet ve usulsüzlükler karşısında ulema ile anlaşılan ocak ağaları, padişahı indirmek için bir hazırlık başlattılar. İstanbul'daki âlimler, kapıkulu ağaları ve bölükbaşları Fatih Camii'nde toplandılar ve durumu görüştükten sonra Orta Cami'ye geçtiler. Aralarında Sofu Mehmed Paşa'yı sadrazam seçerek, saraya gönderdiler. Bu sırada İstanbul'un karadan ve denizden bağlantılarını da kesmişlerdi. Padişahın uygulamalarından sorumlu görülen ve onu destekleyen eski Sadrazam Damat Ahmed Paşa öldürüldü. Sultan İbrahim'e de tahttan indirileceği, bu nedenle direnmemesi uygun bir dille anlatılmak üzere temsilci gönderildi. Sultan İbrahim direndiyse de

sonuç alamadı ve Ağustos 1648'de tahttan indirilerek yerine çocuk yaştaki oğlu Mehmed (1648-1687) cülus ettirildi. Kapatıldığı dairede avaz avaz bağırarak sabık Sultan İbrahim'i kapıkulu sipahilerinin yeniden tahta çıkaracağı şayiası yayılınca on gün sonra Sultan İbrahim boğduruldu. İkinci kez bir padişah öldürülmüştü. Bu gelişme ve sonrasında yaşananlar Osmanlı siyasal düzeninde ciddi değişikliklere sebep oldu. İbrahim'in öldürülmesinin ardından başlayan bir dizi olay, 1656 yılında Köprülü ailesinin yönetimi başlayınca kadar devam etti. Öyle ki İbrahim'in hal'inden sonra aynı yıl içinde, 1648'de Sultan Ahmet Camii ve Atmeydanı, sipahiler ile yeniçeriler arasında âdeta bir savaşa sahne oldu. Halktan ve her iki taraftan yüzlerce insan öldü. Ertesi yıl sipahiler, ulufeleri zamanında verilmediği için ayaklandılar. İstanbul halkına salınan avarız ile Dersaadet ve Galata çarşılarındaki esnaftan toplanan paralarla ulufe ödendi ve sipahilerin isyanı yatıştırıldı. Ancak İstanbul

15- Temsili Vakvak Ağacı (Tarih-i Hind-i Garbî, Müteferrika Baskısı)

halkı ve esnafı bütün bu süreçten çok etkilendiğinden benzer gerekçelerle yeniden para talep edilmesi nedeniyle 1651 yılında isyan etti. IV. Murad'ın damadı olan Sadrazam Melek Ahmed Paşa'nın saldığı avarız ve salyaneyi ödemek istememeleri bir yana, ayarı bozuk züyuf akçeleri halis akçelerle değiştirmek ve finansman açığını kapatmak isteyen paşanın talebi geri tepti. İlk defa esnaf ve halk, katılımcı değil doğrudan doğruya kendilerinin yarattığı bir isyanla devletten gelen taleplere karşı çıktılar. 1654'te ise meşhur Abaza Mehmed Paşa'nın akrabası olan ve yine onun gibi Anadolu'daki Celalî gruplarının desteklediği İbşir Mustafa Paşa, yanına topladığı eyalet askerleri ve Celalîlerden devşirdiği kuvvetlerle İstanbul'a yürüdü. Yarattığı baskının izalesi için İbşir Paşa sadrazam tayin edildi. İbşir Paşa'nın maiyetindekiler, yeniçerilerle anlaşır İstanbul sokaklarında kapıkulu sipahileriyle çatışmalara giriştiler. Yine çarşı ve pazarlar yağmalandı. Üsküdar'dan Dersaadet'e geçen sipahilerin desteğini alan kapıkulu sipahileri, karşı ayaklanma ile bu olayları durdurup

İbşir Paşa'yı da idam ettiler. 28 Şubat 1655'te ise Girit'ten dönen ve birikmiş ulufelerini isteyen yeniçeriler, topçu ve cebeci sınıflarının da desteğini alarak Atmeydanı'nda bayrak açtılar. Çok geçmeden sayıları 5.000 kişiye ulaştı. Beş altı gün içinde kitle iki katına çıkmıştı. Ayaklananlar isteklerini bir dilekçe ile saraya gönderdi ancak olumlu karşılık bulamayınca altmış kişiye varan bir idam listesi hazırladılar. Padişah, Alay Köşkü'nde topladığı ayak divanında şeyhülislamı azletti ve saray ağalarının ikisini, isyancılara teslim ettirerek daha büyük bir arbedenin çıkmasını önledi. Buna mukabil sonradan olayların soruşturulması esnasında sert önlemlere başvurulmuş, elliden fazla yeniçeri ve sipahi idam edildi. Bu olaylar sırasında, yaklaşık olarak on üç gün İstanbul'da hayat durdu.

1656 yılındaki Çınar Olayı ise İstanbul'da yaşanan ünik olaylardandır. Öldürülenlerin cesetleri Sultanahmet Meydanı'ndaki çınar ağacına asıldığından bu isimle anılır ancak daha çok Doğu mitolojisinde meyvesi insan olan vakvakiye ağacından esinlenilerek; "Vak'a-i Vakvakiye" ismiyle tanınmıştır. İstanbul tarihinde iz bırakan bu olay, birbirini takip eden iktidar krizleri sırasında çıkmış ve âdeta gruplar arasındaki rekabetin hangi boyuta ulaşabileceğinin çarpıcı örneklerinden biri olmuştur. Olaylara hâkim olmaktan aciz Sadrazam Süleyman Paşa, 1656 yılında görevden çekildiğinde yerine şaşkırtıcı bir hatt-ı hümayunla Girit Serdarı Deli Hüseyin Paşa tayin edilmek istenmişti. Ancak paşaya gönderilen hatt-ı hümayun, son derece muğlak bir dille yazılmıştı ve "Eğer Girit'te kalman gerekiyorsa ve ayrılman sorun çıkaracaksa görevine devam et, yok eğer ayrılmandan dolayı boşluk doğmayacaksa İstanbul'a gel." anlamında bir içeriğe sahipti. Deli Hüseyin Paşa'ya bu talebi belirsiz hatt-ı hümayun gönderilirken, sadaret kaymakamlığına Zurnazen Mustafa Paşa tayin edilmişti. Ancak o da sadrazamlık beklediği için bir yolunu bulup dört saatliğine de olsa sadrazamlığa tayin olundu. İşte ayaklanma, iktidar hiziplerinin çekişmesinin tam da böyle bir basiretsizlik yarattığı aşamada patlak verdi. Ayaklanmanın sebebi, görünüşte yine züyuf akçe ile maaş ödenmesi ve bir kısım kapıkuluna da hiç ödeme yapılamaması idi. Ancak, aslında saraydaki ak ve kara ağaların iktidar üzerindeki tesiri, bu isyanın tetikleyici sebebi olarak anılmaktadır. Bir hafta civarında süren şiddet ve isyanın teşvikçileri arasında Zurnazen Mustafa Paşa olduğu belirtilir fakat sonuçta kendisi de bu şiddet sarmalından kurtulamamıştır. Padişahın huzuruna çıkan temsilcileri aracılığıyla isyancılar, durumu tüm açıklığıyla dile getirdiler. Buna göre, memleketin hâlinin

16- IV. Mehmed (Konstantin Kapıdağlı, TSM)

perişan olduğu, kendilerine züüf akçe verilirken ve bunu esnaf kabul etmezken ağalar ve Enderun halkının halis ve tam ayar sikkeleri kendileri için ayırdığı, bu yolla büyük zenginlik elde ettikleri nedeniyle idamlarını istediklerini belirttiler. Ayrıca, devlet yönetiminde etkili olmalarından kaynaklanan zararın haddi hesabı olmadığını da bildirdiler. İsyancıların ilettiği listede otuz kişinin adı vardı. O sırada 15 yaşına ulaşmış olan padişah IV. Mehmed (1648-1687) şikâyet edilen kişilerin mallarının müsadere edilmesini ancak canlarının bağışlanarak sürgün edilmelerini teklif etti. Önerisi kabul edilmeyen padişah, durumun nazik olduğunu daha iyi anladı ve iletilen isteklerin yerine getirilmesi hususunda bir hatt-ı hümayun kaleme aldı. Bundan sonra Darüssaade ağası ile kapı ağası idam edilerek, cesetleri saraydan dışarı atıldı. Listede adı olduğunu öğrenenlerden hasodabaşı, padişah hocası ve hazinedar saraydan kaçarak saklandılar. Ancak isyancıların ısrarları sonunda onlar da bulunarak idam edildi. Öldürülenlerin saraydan dışarı atılan cesetleri isyancılar tarafından sürüklenerek götürülüyor ve Sultanahmet Meydanı'nda çınar ağacına asılarak teşhir ediliyordu. Listedekilerden büyük çoğunluğu öldürüldü ve

17- IV. Mehmed'in tuğrası (BOA, MF)

cesetleri çınar ağacındaki yerini aldı. Yakalanamayanların ise ele geçirildiklerinde asılacaklarına dair söz verilmesi üzerine isyancı gruplar teskin oldu ve dağılmayı kabul etti. Bu arada isyanı teşvik eden Zurnazen Mustafa Paşa da azledilmişti. Çınar Olayı'ndan sonraki iki ay, bu isyanda öne çıkan sipahi ağalarının zulmü ve İstanbul ahalisine yaptıkları keyfi baskıyla geçti. Bu durumu izale etmek için, Anadolu'daki ayaklanma ve eşkıyalık olaylarını görüşmek bahanesi ile padişahın huzurunda toplantı tertiplendi. Çınar Vakası'ndan sonra, meydan ağaları diye tanınan sipah ağaları da o toplantıda derdest edilerek boyunları vuruldu.

Aynı yıl, 1656'da bu kez Kadızadeli vaizlerin harekete geçirdiği kitleler, dergâhları ve tekkeleri basmaya başladı ve öteden beri iddia ettikleri üzere bunların kaldırılması gerekir, diyerek mutasavvıflara saldırdı. Tekkelerin ve dergâhların yıkılmasını, camilerin birden fazla olan minarelerinin de bidat olduğundan yıktırılması gerektiğini belirtiyorlar; tecvid ile Kur'an tilavetine bile muhalefet ediyorlardı. Onlara göre tasavvufi hareketlerin ve tarikatların çoğunluğu din dışı ve bidattı. Aslında XVI. yüzyılda İmam Birgivî'den beri İslam'ın ilk dönemindeki gibi basit ve sade bir hayat yaşamının sünnet olduğunu ileri sürdüklerinden sosyal yaşamı zaman zaman baskı altına almaya kalktıkları biliniyordu. Ancak bu kez, bütün bu iddialarını hayata geçirmek için vaaz, telkin

18- Yeniçeriler (Ârifi, Süleymânâme)

ve tebliğle yetinmeyip harekete geçmişler ve Fatih Camii'nde toplanarak kalkışma tertiplemişlerdi. Etkili bir şekilde müdahale edilerek camiden çıkartıldılar ve grubun önemli isimleri sürgün edildi. Aslında çok büyük boyutlara varacak ve önlenmesi konusunda zorluklar yaratabilme potansiyeli bulunan bu olayın nispeten ucuz atlatılmasında, yeni Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın tavizsiz yaklaşımının payı olduğunu söylemek mümkündür. Yaşlı sadrazamın bu olayla birlikte, benzer girişimler olması hâlinde nasıl bir yöntem izleyeceğini de göstermişti. Köprülü, ilk defa Kadızadeli olayında sergilediği tutumunu, 1657 yılında sipahilerin ulufelerini alamadıkları gerekçesiyle ayaklanma girişiminde bulunmaları ve defterdar efendinin konağına saldırmaları sırasında da tekrarladı. Sipahilerin üzerine yeniçerileri göndererek, onları sindirdi. Köprülü Mehmed Paşa, oğlu Fazıl Ahmed Paşa ve Köprülü ailesine tâbi olanların yönetiminde uzun süren bir sükûnet döneminden söz etmek mümkündür. Fakat öncesinde olduğu gibi günler süren terör, yağma, silahlı çatışma ve ölümler yaşanan isyanlar görülmesi de bazı olayların İstanbul'da tahribata sebep olduğunu belirtmek

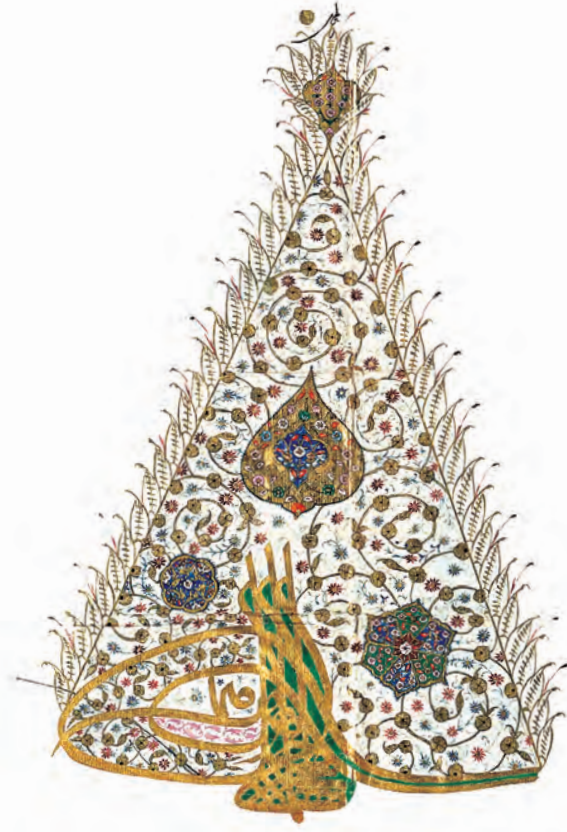
gerekir. Bunlardan 15 Şubat 1665'te gerçekleşen olay, halkı korkutmaya yetmişti. Bu tarihte Tersane Zindanı'ndaki mahkûmların toplu hâlde firar ettikten sonra Galata ve Kasımpaşa bölgelerini yağmalaması ve bu sırada ölümler olması halkın eski deneyimlerini hatırlatmaya yetmişti. Olaylar uzun sürmeden bastırıldı ve mahkûmlar yeniden zindana konulabildiğinden tahribat ve zayıat büyük olmadı. 1684'te ise Tersane'de gemileri bakımda iken donanmadaki leventler, Boğaz köylerine baskınlar yapmış, Fransız tüccarlar ve adamları ile, Fransız kalyonlarından inen muhafızlarla çatışmışlardı. Her iki taraftan da ölenler olmuştu. Bunlardan başka sadece Evliya Çelebi'nin aktardığı bir olay dikkat çekicidir. Ona göre, 1668 yılında Girit'teki yeniçeri ağasının İstanbul'a çağrılarak sadaret kethüdalığına atanması, şehzadelerin katledileceği dedikodusuna sebep olmuş ve özellikle esnaf buna karşı çıkarak Atmeydanı'nda toplanmıştı.

II. Viyana Kuşatması'ndan (1683) sonra yaşanan dağılmayı bertaraf edip toparlanmak kolay olmadı ve dört yıl sonra padişahın tahtından indirilmesine kadar giden olaylar yaşandı. Cephedeki asker, özellikle kapıkulları

19- II. Mustafa (TSM)

İstanbul'a dönerek padişahı tahttan indirmek üzere harekete geçtiler. Bütün bunların sebepleri arasında yıllardır bitmeyen ve başarısız olunan savaşlar, Budin'in ve büyük toprakların kaybı, Anadolu'daki kıtlıklar yetmezmiş gibi hem insan hem de bütün kaynakların ordunun ve İstanbul'un iâşesine tahsisi nedeniyle halkın yerini yurdunu terk etmesi, gündün güne artan eşkıyalık gibi başlıklar sayılabilir. Ordu ve İstanbul halkının padişahın avdan başka bir konu ile ilgilenmemesini öne sürerek dile getirdiği tepkilere ilmiye mensupları da katılarak, padişahı açıkça eleştirmeye başladılar. Bu süreç ve oluşan geniş ittifakın karşısında 1687 yılında IV. Mehmed tahttan çekilmek zorunda kaldı ve yerine kardeşi Süleyman cülus ettirildi. Fakat İstanbul için kâbus dolu günler daha yeni başlıyordu. Askerleri İstanbul dışında tutmak becerilemediğinden veya durdurmak mümkün olamadığından şehre girerek taşkınlık yaparak yağmaya başladılar. Ulufelerini alamadıklarını gerekçe göstererek çarşığı ve dükkânları yağmaladılar. Birikmiş ulufelerinin dışında cülus bahşışı, terakki ve başka isimler altında istedikleri külliyyathı miktardaki parayı ödeyecek kaynak bulunamadığından talepleri karşılanamamıştı. Bu kez sipahiler ve cebeciler, dükkânlara ve çarşılara saldırdılar. İstanbul'da hemen hemen her yer kapanmıştı. Önlem olarak Siyavuş Paşa sadrazamlıktan azledildi.

20- II. Mustafa'nın tuğrası (BOA, MF)

Bazı isyancı elebaşları da idam edilmişti ancak bu önlem sorunu bitirmek yerine daha da alevlendirdi. İstanbul tamamen isyancıların eline geçmişti ki dükkânları yağmalanan esnaf, bayrak açarak âdeta bir seferberlik ilan etti ve karşı hareket başlattı. Kısa sürede bütün İstanbul esnafı ve halkından katılımlarla artan kalabalık, 5.000-6.000 kişiye ulaştı. Bu tepki, esnaf ve ahaliden oluşan sivil bir harekete dönüşerek, saraya yöneldi. İsyan eden askerlere karşı sancak-ı şerif çıkartılmasını istediler. Bu istek, şehirde terör estiren askerlerin gözünü korkuttu çünkü bütün şehir halkının karşısına geçme ihtimali yüksekti. Esnaf ve halkın tepkisi işe yaradı. İsyanı yönlendiren elebaşların bazıları idam edildi, bazıları çeşitli görevlere tayin edilmek suretiyle İstanbul dışına gönderilerek durum kontrol altına alındı. Bu süreç yaklaşık olarak dört ay devam etmiş ve İstanbul'u yaşanmaz hâle getirmişti. Bu sebepten dolayı esnafın ayaklanması, halkın tepki gösterebileceğini ihtar etmesi bakımından ve sivil bir inisiyatifin açığa çıkmasından ötürü özel bir önem taşır.

Benzer bir tablo, daha geniş katılımlı 1703 isyanında yaşandı. Klasik olarak ulufelerinin ödenmediği gerekçesiyle birkaç yüz cebeci askerinin başlattığı protestolar, gerçekte daha derin bir siyasal rekabet ve iktidar krizine dayandığından kısa sürede büyüdü.

21- Galata ve İstanbul (Brindesi)

22- III. Ahmed'in bir berati (BOA, MF)

Edirne'de bulunan padişahın, Şeyhülislam Feyzullah Efendi ile birlikte kurguladıkları yönetime neredeyse karşı olmayan yoktu. Ayrıca Edirne'nin başkent yapılacağı söylentileri de halkın ve esnafın, oluşan geniş tabanlı muhalif ittifaka katılmasını sağlayan sebeplerdi. 15

Temmuz 1703'te başlayan ayaklanma kısa sürede büyüdü ve yayıldı. Ağa kapısı ve İstanbul kaimmakamının konağı basıldı. Ağa kapısındaki mahpuslar serbest bırakıldı. Ancak, ilginç olan İstanbul çarşıları, dükkânları, pazarları, sıradan insanların evleri, yabancı tüccarların depoları ve doğrudan şahıslara yönelik saldırı veya yağma olmadı. İsyancılar, hareketlerinin meşru olduğunu düşünüyorlardı ve bunu kaybetmek istemediklerinden geniş güvenlik önlemleri almaya özen göstermişlerdi. Edirne'deki Şeyhülislam Feyzullah Efendi'yi tanımadıkları ve esasen ona karşı oldukları için yeni bir şeyhülislam atayarak, yaptıkları hareketleri fetva meşruiyetine dayandırıyorlardı. Bu süreç içinde İstanbul'da Cuma namazı kılınmayacağı kararı da yine böyle bir yöntemle sağlanmış ve duyurulmuştu. Meşruiyet içinde hareket etmeleri ve stratejik davranmaları sonunda isyanın katılımcıları tahmin edilenin ötesine geçtiğinden kalabalık, Etmeydan'ından Yeni Bahçe'ye nakledildi. Edirne'den gönderilen para ve şeyhülislamın görevden alınması gibi tavizler isyancıları yatıştırmaya yetmedi. Sonunda 10 Ağustos'a gelindiğinde 30.000'e yakın kapıkulu efradı ve bir o kadar da halktan katılımla büyük bir ordu hâlinde Edirne'ye doğru yola çıktılar. Daha önemlisi, muharip olarak katılmasalar bile İstanbul halkının büyük çoğunluğu isyanı destekliyordu. Buna karşılık Edirne'den yola çıkartılan ordu ile İstanbul'dan giden isyan ordusu savaşın eşiğinden döndü. Padişah II. Mustafa (1695-1703), tahttan çekilmek zorunda kaldı ve yerine III. Ahmed (1703-1730) padişah oldu. Şeyhülislam Feyzullah Efendi ile ona tâbi olanlardan ve hatta yakın akrabalarından bazıları görülmemiş eza ve eziyetle öldürüldü. Öldürülmeyenler ise sürgün edildi.

İstanbul'a padişah olarak dönen III. Ahmed'in (1703-1730) döneminde özellikle 1718-1730 yılları arasında sadrazam olan Nevşehirli Damat İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı zamanında İstanbul'un hayatında yeniliklerin gerçekleştiği görülür. Hem şehrin imarı hem de başta Sadabad ve meydan çeşmeleri gibi İstanbul'un yapı stokuna dâhil olan kentsel unsurlar, çoktandır ihmal edilmiş olan şehri canlandıran kentsel öğelerdir. Ancak bütün bunlar aynı zamanda tepki de toplar ve zevk içinde vakit geçirildiği şayiası, giderek muhalif bir söyleme dönüşür. 1730 yılında patlak veren Patrona İsyanı'nda III. Ahmed tahtından indirilir, isyan sırasında ölen ve öldürülenler olur. Devrin ünlü şairi Nedim ve Sadrazam İbrahim Paşa da bunlar arasındadır. Sonradan Lale Devri diye adlandırılan bu dönemde, devrin simgesi olan Sadabad başta olmak üzere yaratılan mekânlar da isyandan nasibini almış ve harabeye dönmüştür. Sadece

23- Yeniçeriler (d'Ohsson)

bahçeler ve yeni mekânlar zarar görmedi, aynı zamanda şehrin birçok yeri, mahalleler, çarşılar ve dükkânlar da yağmalandı.

XVIII. yüzyılda, İstanbul'un önceki yüzyıldaki sürekli krizlerden kaynaklanan karmaşaya göre daha sakin bir süreç geçirdiği söylenebilir. Elbette kısa süren gerilimler ve çekişmeler bu zaman zarfında da yaşandı ancak önceki dönemde olduğu gibi büyük kıyamlar ve kenti yaşanmaz hâle getiren ayaklanmalar olmadı. Bu dinginliğin sebebi Osmanlı siyasetindeki değişimlerin dengeye kavuşması olarak belirtilebilir. Osmanlı İmparatorluğu XVIII. yüzyılda dış ilişkiler, savaşlar, özellikle Anadolu'daki ayanların kendi aralarındaki rekabet ve çatışmalar ile daha çok meşgul oldu. Devlet merkezine bütün bunların sonuçları yansiyabiliyordu ancak belirtildiği gibi önceki dönemlerin büyük tahribatlarından şehir uzak kalabildi. Fakat, yüzyılın son çeyreğinden itibaren işaretleri görülen modernizasyon çabaları ve yeni bir değişim dalgası İstanbul'u unuttuğu büyük kaos süreçleriyle yeniden baş başa bıraktı. III. Selim (1789-1807) döneminde Nizam-ı Cedid diye adlandırılan köklü reformların uygulamaya konulması yeni tartışmalara vesile oldu. Uygulamaya konulan askerî,

idari ve mali reformların genel adı olan Nizam-ı Cedid'e karşı oluşan tepkiler, 1807 yılında Kabakçı Mustafa İsyanı denilen bir kıyama dönüşmüştür. III. Selim'in tahttan indirilmesi, Nizam-ı Cedid uygulamalarından vazgeçilmesi, bu reformların taraftarı ve uygulayıcılarının bazılarının öldürülmesi, diğerlerinin ise kaçması sonunda yenilik arayışları bir darbe ile durdurulmuş oldu. III. Selim'i tekrar tahta çıkartmak isteyenler Rusçuk Yaranı adıyla örgütlendiler ve bu grubun girişimi ile Rumeli âyanından Alemdar Mustafa Paşa kendi ordusuyla İstanbul'a hareket etti. Şehre girmeyerek, Çırpıcı Çayırı'nda konaklayan Alemdar kuvvetlerinin Boğaz yamakları ile giriştiği çarpışmaların sonunda tahttan indirileceğini düşünen IV. Mustafa (1807-1808), devrik Sultan III. Selim'i öldürttü. Kardeşi Mahmud ise ölümden, harem kadınları sayesinde son anda kurtarılabilirdi. II. Mahmud'u (1808-1839) tahta çıkartan Alemdar, önce kaimmakam sonra da sadrazam tayin edildi. Ancak ona ve emrindeki Kırcalı askerine karşı oluşan muhalefet de sonunda yeni bir isyanı tetikledi. Diğer yandan, söz konusu muhalefetin kaynağında, İstanbul'un yerleşik güçlerinin iktidarı ellerinden kaçırılmaları ve taşradan gelenlerin duruma hâkim olmaları çekincesi bulunuyordu.

24- Nizâm-ı Cedid askerleri (d'Ohsson)

Söz konusu muhalefetin içinde, hayatı ve saltanatını Alemdar'a borçlu olan II. Mahmud'un da olduğu iddia edilir. Alemdar'ın temsil ettiği ve kabullenilmeyen yeni iktidara karşı başlayan isyan sırasında II. Mahmud, ağabeyi olan eski sultan IV. Mustafa'yı boğdurttu. Aynı zamanda isyancılar, Alemdar'ın konağını bastıklarında onun barut mahzeninde kendisiyle birlikte konağını da havaya uçuracağını kimse tahmin etmemişti. Paşa, konağını basan isyancılarla birlikte öldü. III. Selim'in destekçilerinden Rusçuk yaranı içinde yer alan ve Alemdar'ın sadrazamlığında kaptanıderya tayin edilmiş olan Ramiz Paşa, donanma gemileriyle yeniçeri kışlaları ve Süleymaniye taraflarını denizden top atışlarıyla tahrip etti. Bu girişim sonuç vermedi fakat İstanbul'un bu eski semtleri top ateşinden büyük zarar gördü; ölenler oldu. İsyancılar şehri esir aldı. Bütün çarşılar yağmalandı, hükümet merkezi Bâbüâli yakıldı. Yeniçeri kıyafeti giyen soygun çeteleri türedi hatta taşradan İstanbul'a yağma için gelenlere bile rastlanmaktaydı. 1809'da denetim altına alınan isyancı askerler, cepheye gönderilmek suretiyle sükûnet temin edilebildi. Ancak bu geçiciydi çünkü 1826 yılında Yeniçeri Ocağı kanlı bir şekilde kaldırılincaya kadar İstanbul huzur bulamadı.

Bütün bu olaylara bakıldığında 1807-1826 arasında İstanbul, genel bir çöküş ve kaos dönemi yaşadı, demek mümkündür. Bu süre içinde yeniçerilerin yaptıkları hem halkı hem yönetimi kökten bir şekilde bu sorunu çözmeye yöneltti. Bu dönemde yeniçerilerin kendi aralarında gerçekleşen ve orta savaşı denilen olaylar bir tür soygun bölgesi temellüküne dayalı çatışmalardı. Çünkü halkı soymak ve haraç almak için ortalar belli bölgelere balta asmak, nişan koymak gibi isimler altında kendi bölgelerini yaratıyorlar, sonra da bu bölgeler için hâkimiyet kavgaları yapıyorlardı. 1810 Nisan'ında birkaç yeniçerinin Balıkpazarı'nda bir kadını zorla kaldırması ve ortalarına götürmeleri esnafın ayaklanmasına sebep olmuştu. Ertesi gün silahlanan esnaf, bu taşkınlıkların durmaması hâlinde yeniçeri kıyafetinde kimi görürlerse vuracaklarını duyurdular. Karşılarında kararlı bir kitle bulacağını beklemeyen yeniçeriler sindiler ve ayaklanan esnafı sakinleştirebilmek için içlerinden suçlu ilan ettikleri birkaç kişiyi göstermelik olarak astılar. 1814'te yeniçeriler, kendi ağalarını öldürdüler. 1819'da çıkan orta savaşında Hasköy ve Kasımpaşa semtleri yağmalandı, buralardaki kışlalar yakıldı. Aynı zamanda Galata ve Karaköy savaş alanına döndü, gemilerden ve Galata Kulesi'nden

karşılıklı açılan ateş, semtleri yaşanmaz hâle getirdi. Benzer olaylar sürüp giderken üç ayda bir gerçekleşen ulufe şenliği ise bir başka problem oluyordu. Yeniçeriler ulufelerini aldıkları dönemlerde adına şenlik dedikleri tertipler sırasında şehri haraca kesiyorlar, silahlar patlatıyorlardı, bunun sonucunda öldürülenler oluyordu. Bütün bunların önüne geçemeyen saray, İstanbul halkının silahlanmasını teşvik etti ve silahsız sokağa çıkılmasını yasakladı. Şehirde hukuk ve kanun otoritesi kalmamıştı. Yönetim boşluğundan ötürü başka olaylar da vuku buluyordu. 1820’de Ermeniler arasında çıkan olayda bir grup Ermeni, kendi patrikhanelerine saldırdı. 1821’de ise, Mora’da Yunan İsyanı başladığı sırada İstanbul patriğinin ve onunla birlikte bazı patrik ve görevlilerin idamından sonra 26 Nisan günü medreselileri ile onların kıskırttığı gruplar, Rum ve diğer Hristiyan mahallelerine, kiliselere saldırdılar; aynı süreçte Galata ve Beyoğlu’ndaki evler ile işyerleri de yakıldı ve yağmalandı. 15 Ocak 1826’daki yeniçeri ayaklanması ise onların son isyanı ve kendilerinin de sonu oldu. Ayaklanma başladığında sancak-ı şerif çıkartılarak, yeniçerilere karşı genel bir savaş ilan edildi. Halkın da büyük katılımı desteklediği bu tutum, yeni kurulan askerî sınıfların harekete geçirilmesiyle tam bir yeniçeri kıyımına dönüştü. Taşrada ve İstanbul’da günlerce süren takipler yapıldı ve ele geçirilen yeniçeriler boğduruldu. Kendilerini Bektaşî tarikatına mensup göstererek meşruiyet sağlayan yeniçeriler yok edilirken, Bektaşî tarikatının da faaliyetlerine son verildi ve tekkeleri kapatılarak başta Nakşibendîler olmak üzere diğer tarikatlara verildi. Bu karar, Yeniçeri Ocağı’yla birlikte, İstanbul ve taşra şehirlerinde önemli bir kültürel kurum olan “Şehir Bektaşîliği”nin de sonunu getirdi.

KAYNAKLAR

- Cezar, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, IV c., İstanbul 1960.
- Danişmend, İsmail Hami, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV c., İstanbul 1971.
- Neşrî, *Cihannümâ*, haz. Fr. Täschner, Leipzig 1955, c. 2.
- Sakaoğlu, Necdet, “Ayaklanmalar”, *DBİst.A*, I, 440-445.
- Sertoğlu, Midhat, “İstanbul (1520’den Cumhuriyet’e Kadar)”, *İA*, V/2, s. 1214 (1-44).
- Sertoğlu, Midhat, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, V c., İstanbul 1962.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, IV c., Ankara 1983.